

Vergaderjaar 2011–2012

33 046

Wijziging van de Algemene Ouderdomswet, de Wet inkomensvoorziening oudere werklozen, de Wet werk en bijstand, de Wet inkomstenbelasting 2001 en de Wet op de loonbelasting 1964 in verband met verhoging en koppeling aan de ontwikkeling van de levensverwachting van de pensioenleeftijd, extra verhoging van het AOW-ouderdomspensioen en introductie van de mogelijkheid het AOW-ouderdomspensioen desgevraagd geheel of gedeeltelijk eerder of later te laten ingaan (Wet verhoging pensioenleeftijd, extra verhoging AOW en flexibilisering ingangsdatum AOW)

C

VOORLOPIG VERSLAG VAN DE VASTE COMMISSIE VOOR SOCIALE ZAKEN EN WERKGELEGENHEID¹

Vastgesteld 26 maart 2012

Het voorbereidend onderzoek van dit wetsvoorstel geeft de commissie aanleiding tot het maken van de volgende opmerkingen en het stellen van de volgende vragen.

Inleiding

De leden van de **VVD**-fractie hebben met belangstelling kennis genomen van het wetsvoorstel tot wijziging van de Algemene Ouderdomswet (AOW) en andere wetten in verband met wijziging van de ingangsdatum van het ouderdomspensioen en hebben daarover nog enkele vragen.

De leden van de fractie van de **PvdA** hebben met instemming kennis genomen van onderhavig wetsvoorstel. Wel hebben zij nog enige vragen. De leden van de **CDA**-fractie hebben met belangstelling kennis genomen van het voorliggende wetsvoorstel. Zij zijn overtuigd van de noodzaak om de AOW-leeftijd te verhogen, maar hebben een aantal vragen over de effectiviteit van het voorstel.

De leden van de **PVV**-fractie hebben kennis genomen van het wetsvoorstel verhoging pensioenleeftijd, extra verhoging AOW en flexibilisering ingangsdatum AOW. Zij hebben naar aanleiding daarvan enkele vragen aan de regering.

¹ Samenstelling:

Holdijk (SGP), Kneppers-Heijnert (VVD), Terpstra (CDA), Noten (PvdA), Sylvester (PvdA) (*voorzitter*), Thissen (GL), Nagel (50PLUS), Ruers (SP), Elzinga (SP), Koffeman (PvdD), Strik (GL), Flierman (CDA), Hoekstra (CDA), Scholten (D66), Backer (D66), De Lange (OSF), Sent (PvdA), Postema (PvdA), Klever (PVV) (*vice-voorzitter*), Van Dijk (PVV), Reynaers (PVV), Ester (CU), De Grave (VVD), Van Rey (VVD) en Beckers (VVD).

De leden van de **SP**-fractie hebben kennisgenomen van het wetsvoorstel; zij hebben nog enkele dringende vragen.

De leden van de fractie van **D66** hebben met belangstelling kennisgenomen van het onderhavige wetsvoorstel. De regering pretendeert met dit voorstel ingrijpende wijzigingen voor te stellen. Deze leden hebben na bestudering van het voorstel echter de indruk dat in werkelijkheid de op zichzelf gewenste effecten van een verhoging van de pensioenleeftijd te weinig, te laat en op niet consistente wijze worden aangepakt. De politieke voorgeschiedenis van het huidige voorstel is genoegzaam bekend. Deze leden hebben ook begrip voor de lastige keuzes die de minister moet maken. Gegeven het feit dat de minister in de Tweede Kamer voor geen enkel voorstel dat werkelijk een fundamentele verbetering zou realiseren kon rekenen op de steun van de huidige regeringspartijen en gedoogpartij PVV, heeft de minister kennelijk om redenen van politieke opportuniteit ten slotte de keuze gemaakt die zich laat samenvatten met «beter iets dan niets». De leden van de fractie behoren thans echter dit «iets» te beoordelen op zijn eigen merites en dus zoals het is vorm gegeven in wetgeving (op rechtmatigheid, handhaafbaarheid en uitvoerbaarheid) en hebben dientengevolge een aantal vragen en observaties.

De leden van de fractie van **GroenLinks** hebben met belangstelling kennis genomen van het voorstel tot verhoging van zowel de pensioengerechtigde leeftijd als die van de AOW. Zij vragen zich echter af of het moment van leveren van inbreng met betrekking tot onderhavig wetsvoorstel en het feit dat er de komende weken in het Catshuis tussenformatiebesprekingen gaande zijn inzake een nieuw pakket van ombuigingen en bezuinigingen, het gevaar in zich bergt dat er als gevolg van die besprekingen wezenlijke veranderingen zullen plaatsvinden inzake de pensioengerechtigde leeftijd en dat daarmee de relevantie van de vragen vanuit de Eerste Kamer vermindert.

De leden van de fractie van de **ChristenUnie** hebben met belangstelling kennisgenomen van de wetswijziging. Zij hebben naar aanleiding daarvan nog een aantal vragen.

De leden van de fracties van **50PIUS** en **OSF** hebben met grote zorg kennis genomen van wetsvoorstel 33 046, waarin de inrichting en de financiële onderbouwing van de oudedagsvoorziening in vergaande mate gewijzigd worden. Het spreekt vanzelf dat de leden van deze fracties, mochten de huidige bezuinigingsbesprekingen leiden tot een aanpassing van de door de Tweede Kamer aanvaarde voorstellen, hierop een uitvoerige toelichting verwachten; zij zullen hier dan in een nader verslag op terugkomen. De tekst van het voorliggende wetsvoorstel geeft aanleiding tot een aantal vragen.

Verhoging pensioenleeftijd en koppeling aan levensverwachting

De Raad van State merkt in haar advies op dat het gekozen tijdpad voor de verhoging van de AOW-leeftijd niet aansluit op het tijdpad waarin de problematiek zich aandient en waarvoor het voorstel een oplossing beoogt te bieden. Het gekozen tijdpad van invoering doet geen recht aan de urgentie van de houdbaarheids- en arbeidsmarktproblematiek. Het levert daarom vooralsnog geen bijdrage aan het doel dat met het wetsvoorstel wordt beoogd. De leden van de **VVD**-fractie verzoeken de regering nogmaals uitgebreider in te gaan op deze opmerking van de Raad van State.

De formule voor het berekenen van de verhoging van de AOW-leeftijd gaat uit van de resterende levensverwachting ten tijde van het 65ste

levensjaar. De voorgestelde formule verhindert echter de AOW-leeftijd met grotere stappen dan 1 jaar tegelijk (met een tussenliggende periode van 5 jaar) te verhogen. De leden van de VVD-fractie kunnen niet in de toekomst kijken, maar vragen de regering of er een moment komt waarop zij bereid is de voorgestelde formule los te laten, of te kiezen voor een ander referentiejaar, waardoor er een meer flexibel systeem voor aanpassing van de AOW-leeftijd ontstaat.

De leden van de **PvdA**-fractie vragen of het juist is dat er sprake is van een verlenging van de gemiddelde uitkeringsduur van de AOW sinds het ontstaan ervan? Kan de regering aangeven hoe die uitkeringsduur zich ontwikkeld heeft? Is het juist dat met dit voorstel in feite niet zozeer de verhoging van de AOW-leeftijd wordt beoogd, maar dat het streven van de regering is om de AOW-uitkeringsduur niet verder te verlengen?

De regering stelt voor om de AOW-leeftijd te laten stijgen als de levensverwachting stijgt. De leden van de PvdA-fractie vragen waarom er niet voor gekozen is om de AOW-leeftijd te koppelen aan de levensverwachting als zodanig, zodat deze ook daalt bij een dalende levensverwachting.

De minister heeft bij de behandeling in de Eerste Kamer van het initiatiefwetsvoorstel-Koser Kaya/Blok toegezegd jongeren te betrekken bij veranderende wetgeving rondom het pensioenstelsel. Is dit ook gedaan bij dit wetsvoorstel? Zo ja, op welke wijze?

De regering kiest ervoor om de AOW-leeftijd in 2020 met 1 jaar te verhogen. De logica om nog bijna acht jaar te wachten met deze verhoging is niet evident; het verschil tussen pensioenleeftijd en levensverwachting wordt steeds groter, de verhouding tussen werkenden en pensioengerechtigden wordt steeds schever ten nadele van de werkenden, en de financieel-economische crisis suggereert dat hervormingen op korte termijn moeten worden doorgevoerd. De leden van de **CDA**-fractie vragen de regering in dit verband aan te geven waarom zij er voor kiest om de verhoging met het eerste jaar pas in 2020 te laten ingaan, en met de verhoging van het tweede jaar daarna opnieuw 5 jaar te wachten. Ook vernemen deze leden graag wat de verwachte toename van de AOW-leeftijd in de periode 2025–2035 zal zijn op basis van de huidige voorspellingen van de ontwikkeling van de levensverwachting.

Wat is het financiële effect van een significant snellere verhoging ten opzichte van het door de regering beoogde voorstel, bijvoorbeeld van het jaarlijks verhogen van de AOW-leeftijd met een kwartaal per jaar vanaf 2013, tot de leeftijd van 70 jaar is bereikt?

De leden van de CDA-fractie willen ook graag weten hoe de verhouding tussen werkenden en gepensioneerden zich heeft ontwikkeld sinds het invoeren van de AOW, hoe deze verhouding zich naar verwachten zal ontwikkelen in de komende 20 jaar, en wat dit – in kwantitatieve zin – betekent voor de relatieve lasten die per werkende gedragen worden.

De leden van de **SP**-fractie herhalen de vraag van hun collega's in de Tweede Kamer naar het waarom van het niet verlagen van de pensioenleeftijd bij een dalende levensverwachting. In antwoord op deze vraag in de nota naar aanleiding van het verslag (33 046, nr. 6, p. 11) geeft de regering aan het voorbarig te vinden op een mogelijke toekomstige daling vooruit te lopen. De regering doet dat echter juist wel en precies in negatieve zin. De regering erkent in de memorie van toelichting (33 046, nr. 3, p. 8/9) de mogelijkheid dat de levensverwachting in de toekomst niet langer stijgt en mogelijk zelfs kan dalen en minimaliseert precies daarom

de uitkomst van de formule die de pensioenleeftijd koppelt aan de levensverwachting op nul, in plaats van ook een negatieve uitkomst toe te laten. Waarom creëert de regering bewust deze onbalans die de pensioenleeftijd uitsluitend kan laten stijgen en niet kan laten dalen bij een dalende levensverwachting? Erkent de regering dat de zinsnede «koppeling aan de levensverwachting» in de titel van het wetsvoorstel eenzijdig en misleidend is?

De belangrijkste observatie van de leden van de fractie van **D66** is dat indien dit voorstel wet zou worden de regering wederom zou verzuimen de kans op dringend noodzakelijke structurele hervormingen en daarmee samenhangende besparingsmogelijkheden in de komende begrotingsjaren te benutten, met het gerede risico dat structurele hervormingen wederom op de lange baan worden geschoven.

In beginsel vinden deze leden het een goede ontwikkeling dat krachtens het voorstel de AOW-leeftijd niet langer gefixeerd is op 65 jaar omdat de pensioenrichtleeftijd aan de ontwikkeling van de levensverwachting wordt gekoppeld en de ingangsdatum van de AOW wordt geflexibiliseerd. Het wetsvoorstel leidt echter pas tot een verhoging van de AOW-leeftijd naar 66 jaar in 2020 en koppelt de AOW-leeftijd pas vanaf 2025. De schoksgewijze verhoging van de AOW-leeftijd na een dergelijke lange aanloop roept op zichzelf vragen op. Hoe denkt de regering te anticiperen op de mogelijke «hardship» verzoeken die ongetwijfeld zullen komen voor degenen die juist «ongunstig» jarig zijn? Is de gedachte hierbij wellicht geweest dat een wet evengoed een lange aanlooptermijn kan hebben in plaats van overgangsrecht? Zo ja, waarom? Of is de impliciete gedachte dat hiervoor wel andere mitigerende arrangementen worden getroffen? Zou dit ook worden gezien als het voorstel een ingangsjaar 2013 zou hebben?

Met betrekking tot de fasering vragen deze leden of het niet getuigt van weinig doelmatige wetgeving als deze Kamer een voorstel dient te beoordelen dat pas ruim na de maximale zittingsperiode van dit en ook nog eens een opvolgend kabinet effect zal sorteren? Is het «iets» daarmee niet gereduceerd tot «misschien ooit iets» als er tussentijds geen andere politieke keuzes gaan komen hetzij omdat er op nationaal niveau dan wel omdat er op Europees niveau nog ontwikkelingen verwacht worden?

De huidige economische situatie en de demografische verschuivingen die plaats vinden vragen naar het oordeel van velen om een snellere verhoging van de AOW-leeftijd, vanuit verantwoordelijkheidsbesef voor de houdbaarheid op lange termijn van de oudedagarrangementen. De leden van de D66-fractie leggen de vraag voor aan de regering of niet vanuit wetgevingssystematiek en deugdelijke behandeling veeleer een samenhangend pakket van maatregelen zou dienen te worden aangeboden, mogelijk na een korte pauze van enkele weken, dan nu geïsoleerd over dit voorstel te spreken.

De recente CPB-cijfers zijn inmiddels bekend en het EMU-saldo begint zich af te tekenen ruim boven de 3%. De betrokkenen bij het pensioenakkoord lijken afstand te nemen van het akkoord. De indruk is dat de regeringscoalitie zelf verdeeld is over de aanpak van het bredere vraagstuk van pensioenen, houdbaarheid en flexibiliteit van AOW en de andere pijlers van de pensioenarrangementen, zo nemen deze leden waar. Wat is de mening van de regering hierover, ook tegen de achtergrond van de gepresenteerde cijfers door het CPB? De leden van deze fractie stellen een kort «moratorium» voor opdat dat pakket alsnog in samenhang kan worden behandeld (in samenhang met de commissie voor Financiën) en het lopende beraad over extra noodzakelijke bezuinigingen is afgerond.

Met de Raad van State stellen de leden van de fractie van **GroenLinks** de vraag of het tempo en het tijdspad waarmee de regering voorstelt de pensioengerechtigde leeftijd te verhogen wel een adequaat antwoord is op de problematiek waarop dit wetsvoorstel gericht is. Daarnaast vinden deze leden het niet echt getuigen van lef, doorzettingsvermogen en daadkracht dat de regering voorstelt pas in 2020 de leeftijd te verhogen naar 66 jaar en eventueel per 2025 naar 67 jaar. Is de reden daarvoor enkel gelegen in het feit dat de sociale partners hierover een akkoord hebben bereikt? Deze leden krijgen hierop graag een reactie. Ook krijgen zij graag een berekening van de besparingen (inclusief het langer doorlopen van uitkeringslasten sociale zekerheid en sociale voorzieningen) indien de pensioen- en AOW-gerechtigde leeftijd in 2015 naar 66 jaar wordt verhoogd, in 2020 naar 67 jaar en in 2025 naar 68 jaar.

De leden van fractie van de **ChristenUnie** delen de mening van de regering dat de vergrijzing en de inkrimping van de beroepsbevolking, in combinatie met de stijgende levensverwachting, langer werken noodzakelijk maakt. De vraag is evenwel waarom de regering kiest voor een invoering op een relatief laat moment: een verhoging van de AOW-leeftijd naar 66 jaar in 2020 en vervolgens naar 67 jaar in 2025. Staat deze late invoeringsdatum niet haaks op de omvang van de demografische veranderingen en de gevolgen daarvan, mede in het licht van de forse bezuinigingsoperatie waarvoor Nederland zich geplaatst ziet? Welke overwegingen heeft de regering om af te zien van een eerder invoeringsjaar? Waarom is er niet daadkrachtiger hervormd? Kan de regering een overzicht geven van de financiële effecten van eerdere invoeringsdata, waarbij jaarlijks geleidelijk langer wordt gewerkt? Deze leden denken dan met name aan de jaren vanaf 2015.

De leden van deze fractie hechten zeer aan een generatiebestendig pensioenstelsel. De memorie van toelichting geeft aan dat de wetswijzigingen recht doen aan solidaire verhoudingen tussen generaties. Dit belangrijke punt wordt evenwel niet verder toegelicht. Deze leden zien graag een nadere uitwerking van deze vaststelling en verzoekt in het verlengde daarvan om een analyse hoe de financiële implicaties van een verhoging van de AOW-leeftijd uitwerken over de verschillende generaties of leeftijdscohorten. Zij verzoeken de regering daarbij ook de reactie van de Raad van State op de intergenerationale lusten en lasten van het voorstel te betrekken.

Een gevolg van de verhoging van de AOW-leeftijd is dat uitkeringen langer doorlopen. Zeker in economisch slechte tijden kan dit een substantieel beslag leggen op de socialezekerheidsmiddelen. Kan de regering een aantal scenario's presenteren die variëren op de parameters die het beslag op deze middelen bepalen (werkloosheid, bijstand) in relatie tot het verhogen van de AOW-leeftijd?

Voor een aantal groepen (Nederlanders die naar het buitenland verhuisd zijn, Witteveen kader voor 58-plussers) blijken overgangsmaatregelen noodzakelijk. De leden van de fractie van de ChristenUnie zien graag een overzicht van alle groepen voor wie overgangsrecht geboden is en de omvang van deze groepen.

Geconstateerd moet worden dat het draagvlak voor langer doorwerken niet onomstreden is. Dit maakt dat een heldere communicatie van de doelstellingen en de macro- en micro-effecten ervan een opgave van de eerste orde is. De leden van de fractie van de ChristenUnie vragen welke initiatieven de regering op dit gebied gaat nemen en of er een samenhangend communicatieplan (samen met sociale partners en uitvoeringsorganisaties) voorhanden is.

Hoewel de aanvullende pensioenen tot dusver in principe uitsluitend een zaak van de sociale partners waren, heeft de overheid de mogelijkheid om langs fiscale weg in te grijpen. De regering is dan ook voornemens dat te doen, waarbij het zogenaamde «pensioenakkoord» als uitgangspunt lijkt te dienen. In hoeverre hier van een «akkoord» gesproken kan worden is dubieus. Is de regering het met de leden van de fracties van **50PLUS** en **OSF** eens dat de vakorganisaties maximaal slecht ongeveer 17% van alle actieven vertegenwoordigen, en dat de vakbeweging over de inhoud van het «pensioenakkoord» totaal verdeeld was en is, in twee ongeveer even grote kampen? Is het de regering bekend dat van de leden van de ANBO, de ouderenbond die zich bij de FNV heeft aangesloten, slechts 1% van de leden over het pensioenakkoord gestemd heeft, en dat de uitslag van de stemming geheim wordt gehouden? Is het de regering bekend dat bij de ouderenorganisaties verenigd in de CSO, met totaal veel meer leden dan de ANBO, de weerstand tegen het «pensioenakkoord» groot is? Is de regering van mening dat er voldoende draagvlak in de samenleving bestaat voor het nu voorliggende «pensioenakkoord»? Is de regering met de leden van deze fracties van mening dat de rol van de werkgevers in pensioenfondsbesturen achterhaald is wanneer de werkgevers geen risico meer lopen?

De verhoging van de AOW-leeftijd wordt gemotiveerd op basis van de toenemende levensverwachting. De cijfers voor de levensverwachting zijn het resultaat van onderzoek van het CBS en het Actuarieel Genootschap en worden verkregen door extrapolatie van cijfers van de afgelopen jaren naar een verre toekomst. Wat opvalt, is dat bij een dergelijke extrapolatie niet gesproken wordt over foutenmarges. Is de regering het met deze leden eens dat het presenteren van de getallen in hun huidige vorm en met het huidige aantal decimalen meer betrouwbaarheid suggereert dan door de gepresenteerde getallen gerechtvaardigd kan worden?

In het advies van de Raad van State wordt zorg uitgesproken over de lastenverdeling tussen generaties van de voorgenomen wetgeving. Het zogenaamde «invaren» van pensioenrechten van ouderen is omgeven met juridische problemen. Ouderenorganisaties, in tegenstelling tot de weinig representatieve sociale partners die het idee van «invaren» steunen, lijken van plan zich uitgebreid en langdurig juridisch te verzetten. Kan de regering aangeven wat de gevolgen voor de koopkracht van ouderen op een termijn van 5 à 10 jaar zullen zijn, indien «invaren» juridisch niet mogelijk blijkt?

Flexibilisering ingangsdatum AOW en arbeidsmarkt

De leden van de **PvdA**-fractie vragen op welke wijze de regering er voor denkt te zorgen dat de wijziging in het moment van ingaan van de AOW vertaald wordt naar de wijziging van ingang van ontslag.

Is de regering van mening dat het de werknemer dient te zijn die kiest voor een beëindiging van een dienstverband op een eerder moment dan de uiterste datum waarop door zijn of haar keuze de AOW ingaat en niet de werkgever?

Verwacht de regering dat de werkgelegenheid onder ouderen de komende jaren zal stijgen? Is de regering niet bang dat een verhoging van de AOW-leeftijd leidt tot een hogere werkloosheid onder 60 plussers? Zo ja, wat denkt de regering daaraan te doen? De leden van de fractie van de PvdA krijgen hierop graag een reactie.

De regering mitigeert de AOW-korting voor degenen die eerder willen stoppen met werken door middel van flankerend beleid. De consequentie

daarvan is dat de prikkel om eerder te stoppen wordt beperkt. Hoewel de leden van de **CDA**-fractie de doelstelling van de regering – het ontzien van mensen die zwaar fysiek werk hebben verricht – sympathiek vinden, plaatsen zij vraagtekens bij de door de regering gekozen oplossing. Ook de Raad van State wees er in haar advies al op dat de regering met deze maatregel haar eigen doelstelling – langer doorwerken – ondergraaft. Kan de regering aangeven waarom zij toch gekozen heeft voor flankerend beleid met een sterk mitigerend effect? Wat is het netto negatieve effect – als percentage van het netto inkomen – voor iemand met i) minimum loon, ii) een modaal of iii) een twee keer modaal inkomen? Hoeveel mensen zullen naar de verwachting van de regering gebruik maken van de mogelijkheid om eerder te stoppen en wat zijn de gedeerde inkomsten hiervan? Ook willen deze leden graag weten hoe de regering beoogt te reageren indien blijkt dat het aantal mensen dat gebruik maakt van deze mogelijkheid significant hoger is dan de genoemde verwachting van de regering.

Overleg met de sociale partners suggereert dat de feitelijke pensioenleeftijd op dit moment achterloopt bij de officiële AOW-leeftijd van 65 jaar. De leden van de fractie van het CDA vragen de regering aan te geven wat op dit moment de gemiddelde feitelijke leeftijd is waarop men met pensioen gaat. Hoe verwacht de regering het gat tussen feitelijke pensioenleeftijd en de officiële AOW-leeftijd te dichten?

De leden van de **PVV**-fractie informeren hoeveel procent van de mensen tussen de 55 en 65 jaar volgens de meest recente cijfers op dit moment een betaalde baan heeft en hoeveel procent een uitkering op grond van onze sociale zekerheidswetten. Ook willen zij graag weten wat het verwachte effect is op de werkloosheid in Nederland, wanneer ouderen langer gaan doorwerken.

Volgens de Arbeidsmarktanalyse 2011 van de Raad voor Werk en Inkomen vindt slechts 7% van de werklozen tussen de 60 en 65 jaar binnen een jaar een baan. Volgens het rapport van het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) «Vraag naar Arbeid» 2012 is de positie van werkloze 55-plussers nog steeds slecht. Het aantal ouderen dat werkloos raakt is beperkt, maar als ze eenmaal werkloos zijn is de baanvindduur in veel gevallen – meer dan 50% – nog steeds twee jaar of meer. De positievere houding van werkgevers over doorwerken na het 60e levensjaar en de vermindering van het aantal ontziemaatregelen heeft daar geen verandering in gebracht. De leden van de PVV-fractie vragen welke maatregelen de regering treft om werkloze ouderen aan een baan te helpen en wat het verwachte effect hiervan is.

De leden van de **SP**-fractie vragen de regering de ontwikkelingen over de afgelopen 30 jaar (sinds 1980) aan te geven met betrekking tot een aantal voor de context van het wetsvoorstel relevante variabelen, te weten: het aantal AOW-gerechtigden, de omvang van de potentiële beroepsbevolking, het aantal mensen behorend tot de beroepsbevolking, het aantal werkende mensen, de gemiddelde omvang van de werkweek, het totaal aantal gewerkte uren, de arbeidsproductiviteit per gewerkt uur en de omvang van de AOW-kosten als percentage van het BBP.

Het wetsvoorstel leidt pas tot een verhoging van de AOW-leeftijd naar 66 jaar in 2020 en koppelt de AOW-leeftijd pas vanaf 2025. Gekoppeld aan dit voorstel is er van de zijde van de regering een AOW-inkomenstoezegging gedaan alsmede een pakket aan regelingen die met name de arbeidsmarktpositie van oudere werknemers zou moeten bevorderen, in het vooruitzicht gesteld. De effecten hiervan, zowel wetstechnisch als budgettair, zijn moeilijk te overzien. Het vitaliteitspakket dat samenhangt

met het voorstel is, zoals aangegeven, voor de leden van de fractie van **D66** onvoldoende inzichtelijk. Vragen over effectiviteit van besteding van voorgenomen uitgaven zijn bij de behandeling in de Tweede Kamer aan de orde geweest. Kan de regering naar aanleiding van de geringe inzichtelijkheid en de gerezen twijfels bij deze leden toezeggen dat zij de rechtmatigheidstoetsing van de Algemene Rekenkamer van de uitgaven die worden gepland (en bij de beoordeling alsdan zeer waarschijnlijk gedaan zijn) krachtens het vitaliteitspakket met vertrouwen tegemoet ziet en zo ja, kan zij die mogelijk positieve conclusie inzichtelijk onderbouwen?

De leden van de D66-fractie hebben juichen de flexibilisering van de ingangsdatum van de AOW toe, maar zien ook hier echter een onvolkomenheid in het wetsontwerp. Werknemers mogen, zo begrijpen zij, bij aannemen van dit wetsvoorstel nog steeds worden ontslagen wanneer zij de pensioengerechtigde leeftijd bereiken, ook als zij zelf nog vijf jaar door zouden willen werken. Dit is naar mening van deze leden niet logisch, ook gezien het feit dat langer door werken gestimuleerd wordt door de overheid en de Nederlandse samenleving de arbeidskrachten hard nodig heeft. Kan de regering hier nader op ingaan?

De arbeidsparticipatie van 55+ stijgt. Dat is verheugend. Dit komt voornamelijk doordat mensen als gevolg van afschaffen van VUT- en prepensioen langer doorwerken. Wat de leden van de **GroenLinks**-fractie zorgen baart, is de preciaire positie van oudere werklozen en oudere gedeeltelijk arbeidsgeschikten. Deze groep zoekt hartstochtelijk naar werk, maar legt het in concurrentie met jongere werkzoekenden vaak af. Toch lezen en horen zij ook elke dag dat ze langer moeten doorwerken, terwijl het verkrijgen van werk voor hen heel lastig is. Welke maatregelen neemt de regering om de arbeidsmarkt zo te hervormen dat deze groep huidige outsiders kan deelnemen aan het arbeidsproces? De leden van deze fractie vinden dit onlosmakelijk verbonden met voorliggend wetsvoorstel tot verhoging van de pensioen- en AOW-gerechtigde leeftijd.

Het wetsvoorstel maakt het voor werknemers mogelijk de AOW later te laten ingaan. Dit biedt werknemers de mogelijkheid om de transitie van werk naar pensioen zelf vorm te geven. Het opslagpercentage wordt dan naar rato geïnterpoleerd en geëxtrapoleerd. De memorie van toelichting refereert hier aan gangbare internationale systemen. De leden van de **ChristenUnie**-fractie vragen of dit punt nader kan worden uitgewerkt en hoe de regering de verschillende voor- en nadelen weegt. De regering verwijst naar wetenschappelijke literatuur rond uittredingsbeslissingen. Er worden evenwel geen bronvermeldingen gegeven. De leden van deze fractie verzoeken om een samenvattende notitie van de wijze waarop het onderzoek tot een onderbouwing van het wetsvoorstel heeft geleid.

Het wetsvoorstel biedt ook de mogelijkheid om te kiezen voor het ingaan van AOW op de huidige leeftijd van 65 jaar. Welke verwachtingen heeft de regering op dit punt? Indien Nederlanders in meerderheid of grote minderheid zouden kiezen voor de huidige leeftijd van 65 jaar dan is de winst van het wetsvoorstel – zie ook de opmerkingen van de Raad van State – sterk tegenvallend. Is deze mogelijkheid niet een halfslachtig of zelfs verkeerd signaal richting samenleving?

Ten aanzien van het langer doorwerken tot aan de pensioengerechtigde leeftijd en de relatie tussen arbeidsdeelname en recessie, merken de leden van de ChristenUnie het volgende op. Verhoging van de AOW-leeftijd en arbeidsdeelname tot aan deze leeftijd zijn communicerende vaten. Het beleid moet daarom evenzeer inzetten op verhoogde arbeidsdeelname van oudere werknemers. Het gaat daarbij met name om de categorie ouderen tussen de 60 en 65 jaar. In deze categorie werken (veel) meer

mensen niet dan wel. De feitelijk gemiddelde uittredingsleeftijd ligt behoorlijk onder de 65 jaar. De leden van deze fractie hebben daarbij drie vragen. De eerste vraag richt zich op de voorgestelde werkbonus van € 2350 per jaar voor 61-plussers. Op welke argumenten stoelt de redenering van de regering dat deze bonus een effectieve prikkel is om langer door te werken? Wat is het antwoord van de regering op de tegenwerping dat een dergelijke prikkel voor de meeste inkomensgroepen te weinig substantieel is om de voorgenomen uittreding uit te stellen? De tweede vraag betreft de kans op arbeidsdeelname van werkloze ouderen. Deze kans ligt in deze crisistijd ver onder de 5%. Dit geldt zeker voor oudere werkzoekenden in de leeftijdscategorie 60–65 jaar. Voor deze groep zit de arbeidsmarkt nagenoeg op slot. De vraag is dan ook hoe de regering de werkkansen beoordeelt van deze categorie ouderen in relatie tot de beoogde latere uittreding? Welke beleidsinstrumenten gaat zij inzetten om de arbeidsdeelname van werkzoekende ouderen structureel te verhogen? Onderzoek laat zien dat bedrijven maar mondjesmaat bereid zijn om oudere werknemers in dienst te nemen. Dat wordt versterkt door de huidige economische crisis. Hoe denkt, ten derde, de regering door deze patstelling – vaak samengaan met negatieve stereotypering – heen te breken? Welk beleid wordt hier ingezet en welk middelenpakket hoort daarbij?

Langer doorwerken impliceert volgens de leden van de fractie van de ChristenUnie een grote nadruk op het (fysiek en mentaal) fit en vitaal houden van werknemers. Werkbelasting moet rouleren over leeftijd en loopbaanfase. In het Belastingplan 2012 wordt terzake een vitaliteitsregeling voorgesteld. Het gaat om een spaarregeling waarbij maximaal € 20 000 gespaard mag worden die naar vrij inzicht door de werknemer besteedt kan worden. De leden van deze fractie vragen waarom de regering van mening is dat een dergelijk bedrag een effectieve prikkel is voor werknemers om in de eigen vitaliteit te investeren, mede gezien het onbestemde karakter van de regeling. Welke effecten verwacht de regering en zijn deze gestoeld op onderzoek?

De gevolgen van langer doorwerken voor mensen met zware beroepen vormden in de afgelopen jaren een belangrijk punt op de onderhandelingsagenda. Dat geldt zowel voor de politiek als voor de sociale partners. Het valt op dat het wetsvoorstel en de memorie van toelichting – afgezien van de flexibiliseringskwestie – nauwelijks in directe zin op deze kwestie ingaan. De leden van deze fractie vragen dan ook een nadere beschouwing van de regering op dit sensitieve punt en de doorwerking ervan in het wetsvoorstel.

Het verhogen van de AOW-leeftijd betekent dat werknemers hun kerncompetenties langer op peil moeten houden en vereist een hogere scholingsinzet van werkgevers. Dit is uiteraard in eerste instantie een opgave voor sociale partners. In een kennisintensieve economie is permanente scholing (vaardigheden, know how) onontbeerlijk. Uit onderzoek blijkt dat levenlangleren verre van een succes is in Nederland. Welk offensief gaat de regering inzetten om hier wel een succes van te maken en welke middelen worden daarvoor vrijgemaakt?

Aan het verhogen van de AOW-leeftijd wordt door de regering nadrukkelijk een hoge prioriteit gegeven. De zeer problematische werkgelegenheid van ouderen boven de 50 jaar krijgt in het voorstel aanmerkelijk minder aandacht. Dit werkgelegenheidsprobleem wordt nogal optimistisch naar de toekomst verschoven. Naar de mening van de leden van de fracties van **50PLUS** en **OSF** wordt hier gekozen voor de omgekeerde en verkeerde volgorde. De positieve gevolgen voor de overheidsfinanciën van een hogere arbeidsparticipatie van ouderen zijn veel groter dan de

financiële voordelen van het verhogen van de AOW-leeftijd. Graag vernemen deze leden hoe en in welke mate de regering de werkgelegenheid van met name ouderen in de komende 10 jaar denkt te bevorderen tot bijvoorbeeld 80%. Zoals bekend wordt dit streefgetal voor deze categorie voorlopig bij lange na niet gehaald. Hoe verwacht de regering dat verbetering zal optreden in een situatie van snel oplopende werkloosheid en een zeer grote terughoudendheid van de kant van werkgevers om ouderen in dienst te nemen en te houden?

Uit recent onderzoek¹, uitgevoerd door Maurice de Hond in opdracht van 50PLUS, is duidelijk geworden dat mensen boven de 50 jaar aanmerkelijk minder positief zijn over hun financiële vooruitzichten dan mensen onder de 50. Met name de groep tussen de 50 en 65 is sterk geneigd de hand op de knip te houden. Deelt de regering de mening van de leden van de fracties van 50PLUS en OSF dat de macro-economische gevolgen van dit negatieve toekomstbeeld van ouderen de kansen om uit de recessie te raken sterk verminderen en vertragen? Is de regering het met deze leden eens dat een beleid dat deze werkelijkheid onvoldoende onder ogen ziet tot mislukken gedoemd is?

Extra verhoging AOW en koopkracht

De leden van de **PvdA**-fractie vragen de regering nader toe te lichten waarom zij van mening is dat mensen met een onvolledige AOW niet in aanmerking komen voor de jaarlijkse 0,6% verhoging op hun inkomensaanvulling.

Kan de regering toelichten op welke wijze zij de jaarlijkse 0,6% extra verhoging van de AOW-uitkering tot 2028 denkt te realiseren? Is zij van mening dat zij dat op een zodanige wijze kan uitvoeren dat een hoge mate van zekerheid wordt gerealiseerd, waardoor de verhogingen ook daadwerkelijk zullen plaatsvinden?

De regering beoogt in de wet vast te leggen dat het ouderdomspensioen jaarlijks met 0,6% extra wordt verhoogd (artikel 33a AOW). Dat lijkt de leden van de **CDA**-fractie onverstandig. De AOW-uitgaven worden hierdoor standaard jaar op jaar verhoogd, zonder dat duidelijk is welke inkomsten hier tegenover staan en hoe bijvoorbeeld de koopkracht van AOW-gerechtigden zich ontwikkelt. Ook de Raad van State geeft aan dat deze methodiek «op gespannen voet staat» met een verantwoord begrotingsproces. Kan de regering daarom aangeven waarom zij toch tot deze standaardverhoging wenst over te gaan? Welke extra uitgaven brengt deze maatregel met zich mee tot 2020 (waarin er dus nog geen extra inkomsten worden gegenereerd door langer doorwerken) en in de periode 2020–2025?

De indexatie van de AOW en de voorgenomen jaarlijkse verhoging van 0,6% wordt deels gefinancierd door het afbouwen van een aantal fiscale regelingen. Wat er gebeurt bij de AOW bepaalt voor veel ouderen slechts zeer ten dele hoe hun koopkracht zich ontwikkelt. Dat kan uiteraard niet los gezien worden van de ontwikkelingen bij de aanvullende pensioenen. Die zijn niet bemoedigend. Voor het ABP als grootste pensioenfonds van Nederland geldt dat de indexatieachterstand (looninflatie) in vier jaar is opgelopen tot 8,24%. ABP-gepensioneerden zijn inmiddels 32,55% van een jaarpensioen misgelopen. Bij een gemiddeld ABP-pensioen van € 9200 gaat het hier om € 2 995, een zeer aanzienlijk bedrag. De cijfers voor het ABP verschillen overigens niet significant van die bij andere fondsen. Daadwerkelijke nominale kortingen die in eerste instantie kunnen oplopen tot 7% komen hier nog bij. Is de regering het met de leden van de fracties van **50PLUS** en **OSF** eens dat de koopkrachtontwikkeling van zeer veel

¹ <http://50plusindex.50pluspartij.nl/>

ouderen en gepensioneerden in de komende jaren desastreus zal zijn? Dient het voorliggende wetsvoorstel niet mede in het licht van deze zorgwekkende koopkrachtontwikkeling van ouderen gezien te worden? Bij de behandeling van het wetsontwerp in de Tweede Kamer heeft de regering gezegd dat de ouderen het in dit land niet slecht hebben en dat minder dan 3% een laag inkomen heeft. Wat verstaat de regering in dit verband onder een laag inkomen, en kan zij nader verklaren waarop het getal van minder dan 3% gebaseerd is? Bij deze behandeling herhaalde de minister dat het gemiddelde eigen vermogen van 65-plussers € 250 000 per huishouden bedraagt. Kan de regering specificeren hoe dit gemiddelde bedrag is opgebouwd (eigen vermogen, eigen huizenbezit)? Kan de regering ook aangeven hoeveel ouderen een eigen vermogen van minder dan € 10 000 hebben (een eigen huis niet meegerekend)? De minister stelde verder bij deze behandeling dat de 65-plussers tussen 2001 en 2010 een gemiddelde inkomensstijging hadden van 10%. Kan de regering aangeven wat in dezelfde periode de inkomensstijging was van diegenen die in 2001 65 jaar en ouder waren?

Internationale aspecten

De leden van de **VVD**-fractie wijzen erop dat de Melbourne Mercer Global Pension Index jaarlijks een groot aantal pensioenstelsels met elkaar vergelijkt. In 2011 werd het Nederlandse stelsel wederom verkozen tot beste. Mercer doet wel een aantal aanbevelingen waarmee de duurzaamheid van ons stelsel verder verhoogd kan worden, waaronder het verhogen van de pensioenleeftijd, het stimuleren van de arbeidsparticipatie tot op latere leeftijd, het stimuleren van sparen voor aanvullend pensioen in de derde pijler en het tegengaan van weglekken van opgebouwd vermogen in derde pijler vóór de pensioengerechtigde leeftijd door een minimumleeftijd in te bouwen. De leden van deze fractie verzoeken de regering te reageren op deze aanbevelingen en daarbij met name in te gaan op de verhouding tussen de aanbevelingen en de maatregelen binnen het nu voorliggende wetsvoorstel.

De formule voor het berekenen van de verhoging van de AOW-leeftijd gaat uit van de resterende levensverwachting ten tijde van het 65ste levensjaar. Volgens prognoses van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) zal de resterende levensverwachting tot 2 060 nog verder toenemen tot ruim 23 jaar. Een zelfde ontwikkeling zien we in de ons omringende Europese landen. Nederland loopt nu nog voorop in het tempo waarmee de pensioenleeftijd wordt verhoogd. Het Verenigd Koninkrijk, Ierland en Denemarken hebben echter nu al stappen gezet om de pensioengerechtigde leeftijd na 2020 te verhogen (zelfs tot 68 jaar). Ook andere landen bevinden zich midden in hervormingen, waarbij een verhoging van de pensioengerechtigde leeftijd zeer reëel is. De voorgestelde formule verhindert echter de AOW-leeftijd met grotere stappen dan 1 jaar tegelijk (met een tussenliggende periode van 5 jaar) te verhogen. De leden van de VVD-fractie vernemen graag in hoeverre de regering op middellange termijn problemen voorziet voor de concurrentiepositie van Nederland, in verhouding met de ons omringende landen.

De leden van de **PvdA**-fractie informeren of de situatie kan ontstaan dat Nederlanders die in het buitenland hebben gewoond en die zelf rechten hebben ingekocht, (een deel van) deze rechten door de invoering van deze wet verliezen. Zo ja, op grond waarvan kan de regering dit rechtvaardigen?

De leden van de **CDA**-fractie vragen hoe de Nederlandse verhoging zich verhoudt ten opzichte van maatregelen in Denemarken, Zweden en

Finland, waar – in ieder geval volgens de pers – aanzienlijk snellere en forsere verhogingen dan in Nederland op stapel staan.

De leden van de **PVV**-fractie vragen de regering om een overzicht te geven van pensioenleeftijden in de verschillende landen van de EU.

Met betrekking tot de internationale context vragen de leden van de fractie van **D66** of de regering een overzicht kan geven van de vergelijkbare wetgeving in de EU landen, in elk geval Denemarken, België, Italië, Finland en Duitsland? Waarin verschillen de voorstellen of reeds van kracht zijnde wetgeving en waar is dit niet te rechtvaardigen door verschillen in stelsel, maar door tempoverschil in aanpak van de vergrijzing? Graag vernemen deze leden ook welke commentaren er vanuit de Europese Commissie gevraagd dan wel ongevraagd zijn ontvangen over het pensioendossier en in het bijzonder over het onderhavige voorstel.

De voorgenomen verhoging van de AOW- en pensioenleeftijd tot 66 en 67 gaan veel verder dan de plannen in diverse Europese landen. Dit geldt met name voor landen die er economisch slechter voorstaan dan Nederland en die bovendien met Nederlandse miljardensteun overeind gehouden worden. Gegeven het feit dat de aanvullende pensioenen in Nederland via een spaarsysteem geregeld zijn, terwijl in de meeste Europese landen een omslagsysteem gebruikelijk is, zijn de leden van de fracties van **50PLUS** en **OSF** van mening dat de bijdragen van Nederland aan Europese landen in crisis en de voorgenomen wetgeving met elkaar op gespannen voet staan. Deelt de regering deze mening?

De leden van de commissie zien de beantwoording – bij voorkeur binnen vier weken – met belangstelling tegemoet.

De voorzitter van de vaste commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid,
Sylvester

De griffier van de vaste commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid,
Van Dooren